

הרב שלמה אישון

מכירת כרטיסים בהנחה במכירה מוקדמת

שאלה

פעמים רבות מוכרים כרטיסים למופעים או לכנסים וכדו' בהנחה במכירה מוקדמת. האם הדבר מותר או שיש בו חשש איסור ריבית?

א. תשלום מראש במכר

על פי ההלכה אסור לתת הנחה על תשלום מראש עבור מוצר, דהיינו לקבוע שמי שישלם מראש על המוצר ישלם פחות מאשר מי שישלם עליו במועד קבלתו. הטעם לכך הוא שהמועד שבו אדם מחויב לשלם על המוצר הוא מועד קבלתו, וכאשר הקונה משלם מראש הרי הוא נותן הלוואה למוכר, ואם המוכר מוזיל לו את המחיר בתמורה לאותה הלוואה הרי זו ריבית אסורה. הנחה על תשלום מראש הותרה בשני מצבים: האחד - כאשר המוצר הנמכר מצוי ברשותו של המוכר, והשני - כאשר אין למוצר הנמכר מחיר קבוע. כאשר המוצר מצוי ברשותו של המוכר, נחשב הדבר כאילו הקונה רכש אותו במועד התשלום, אף שהוא עדיין לא הגיע לרשותו, וממילא אין כאן הלוואה. אומנם אין כאן קניין גמור של הסחורה, שהרי המוכר אינו חייב לספק דווקא את המוצר שהיה בביתו בשעת התשלום, והוא רשאי לספק גם מוצר זהה אחר,¹ אך מכל מקום לעניין איסור ריבית די בכך.² הנחה על הקדמת התשלום מותרת, כאמור, גם כאשר אין למוצר הנמכר מחיר קבוע, והטעם הוא שהיות שאין למוצר מחיר קבוע - אין ההנחה ניכרת. אכן, גם בשני המצבים הללו שבהם הותרה הנחה, הרי כפי מה שנפסק ב'שלחן ערוך' אסור למוכר להציג שני מחירים - האחד לתשלום מראש והשני לתשלום בעת קבלת המוצר. הוא רשאי אומנם לקבוע מחיר נמוך לתשלום מראש, אך בתנאי שלא יציין כמה יעלה המוצר למי שמשלם בעת קבלתו.

וכך פוסק ה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' קעג סעי' ז):

אם קונה דבר ששוה י"ב ב' בשביל שמקדים המעות, אם ישנם ברשות מוכר אלא שאינו מצוי לו עד שיבא בנו או עד שימצא המפתח, מותר. ואם אינו ברשותו, אסור

1. תוספות בבא מציעא סד ע"ד ד"ה האי.

2. נחלקים הראשונים בשאלה מהי רמת המחויבות הנדרשת: לדעת רש"י, בבא מציעא סג ע"א ד"ה יש לו, יש צורך במחויבות כזו שאם יחזור בו יקבל עליו 'מי שפרע', וכן כתבו תוס', ב"מ סב ע"ב ד"ה אע"פ; ואילו מדברי הראב"ד, הל' מכירה פ"ז ה"ד, משמע שאין צורך במחויבות ברמה כזו, ואף שאינו קונה לעניין 'מי שפרע', לעניין ריבית עשו את שאינו זוכה כזוכה, וכ"כ בחו"ד, ביאורים סי' קסג ס"ק ב.

אפילו יש לו מאותו דבר הקפה ביד אחרים. הגה: ... וכל זה לא שרי אלא בסתם, אבל אם מפרש לומר: אם תתן לי עכשיו אתן לך בי', ואם לאחר זמן בי"ב, אסור. (טור בשם הר"ר ישעיה). וכל זה בדבר ששומתו ידוע, אבל אם אין שומתו ידוע, אפילו אין לו, שרי. (בי"ב בשם תוספות ורא"ש), ובלבד בסתם, אבל לא במפרש.

ב. תשלום מראש בשכירות

כשם שאסור לתת הנחה על תשלום מראש, כך אסור גם להעלות את המחיר במקרה של דחיית התשלום. לכן אסור לקבוע שהמחיר בתשלומים על מוצר יהיה גבוה יותר מאשר התשלום במזומן. הסיבה לכך היא שבמצב כזה המוכר נותן הלוואה לקונה, וייקור המוצר בגלל הלוואה זו הרי הוא ריבית האסורה.

אכן, אף שבמכירה הדבר אסור, הוא מותר בשכירות, וכך אומרת המשנה (ב"מ סה ע"א): מרבין על השכר ואין מרבין על המכר. כיצד? השכיר לו את חצרו, ואמר לו: אם מעכשיו אתה נותן לי - הרי הוא לך בעשר סלעים לשנה, ואם של חודש בחודש - סלע לחודש, מותר. מכר לו את שדהו, ואמר לו: אם מעכשיו אתה נותן לי - הרי היא שלך באלף זוז, אם לגורן בשנים עשר מנה - אסור.³ מותר א"כ לקבוע שמחיר השכירות יהיה נמוך יותר אם השוכר ישלם מראש, ויהיה גבוה יותר אם ישלם בתשלומים.

בגמרא מבואר שההבדל בין מכירה לשכירות נעוץ בכך ש'שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף', ועל כן הפריסה לתשלומים אין בה משום הלוואה של המשכיר לשוכר, והיות שאין כאן הלוואה - אין כאן ריבית אסורה, ועל כן אין כל איסור בייקור. מפורש בסוגיה שאף ש'שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף', אין איסור להפחית את המחיר בתמורה לתשלום מראש, ומבאר רבינו יונה שהיות שהשוכר זוכה במושכר מעת התשלום הרי שאין זו הלוואה, ודומה הדבר למי שקונה חפץ בקניין גמור ומשלם עליו, אך המוכר מתנה עם הקונה שלא ייתן לו את החפץ אלא לאחר זמן:

דמעות שמקדים לו לאו הלוואה נינהו כלל, אלא אגריה הוא דמקדים ליה... וכמי שלוקח חפץ הנמצא (בידו) [ביד חבירו] אף על פי שמתנה עמו שלא יתן לו החפץ עד חודש או שני חדשים, מותר להקדים לו המעות ולאזולי גביה, ולא אמרי' דמעות הלוואה נינהו וכי יהיב ליה אותו חפץ בזול הוה אגר נטר ליה, אלא כיון דמעכשיו מכר לו אותו החפץ מכר גמור הוא הכא נמי שכירות גמורה הוא.⁴

יש שמבארים שההיתר להוזיל את דמי השכירות בתמורה לתשלום מראש הוא מחמת שדומה הדבר למכירת שטר חוב לחברו בזול: אדם שיש לו שטר חוב על חברו לתקופה מסוימת, דהיינו שהחבר מחויב לשלם לו את החוב בסיומה של התקופה, רשאי למכור את שטר החוב לחברו בסכום נמוך יותר בתמורה לתשלום מיידי. כך גם בנידון דידין:

3. וכן נפסק בשו"ע, יו"ד סי' קעו סעי' ו. ואומנם עי' בשטמ"ק שם בשם הרמ"ך שכתב שההיתר חל רק אם כבר עשו קניין על מנת לתת את הסכום הגבוה וכבר נתחייב השוכר בסכום זה ואח"כ המשכיר מוזיל לו, עי"ש, אך אין הלכה כך.

4. עליות דרבינו יונה, בבא בתרא פז ע"א ד"ה אמר רבא.

השוכר חייב לשלם למשכיר בתום תקופת השכירות את הסכום שנקבע, והמשכיר 'מוכר' לשוכר את החוב הזה בסכום נמוך יותר בתמורה לתשלום מיידי.⁵ נחלקו הראשונים בשאלה אם ההיתר לתת הנחה על הקדמת מעות בשכירות קיים גם כאשר התשלום מתבצע פרק זמן לפני תחילת השכירות, או שמא ההיתר הוא רק כאשר התשלום מתבצע עם תחילת השכירות: לשיטת תוספות,⁶ מה שהותר בשכירות לקבוע מחיר נמוך בתשלום מראש הוא רק כאשר התשלום נעשה בתחילת השכירות, שהיות שהשוכר מתחיל כבר את השכירות, הרי שאין זה נחשב לתשלום מראש, וממילא אין כאן הלוואה של השוכר למשכיר, ומשאין הלוואה אין גם איסור ריבית. לשיטת תוספות אכן אסור יהיה לתת הנחה על תשלום דמי השכירות מראש אם הם משולמים לפני תחילת השכירות. ואולם הרשב"א חולק וסובר שמותר לתת הנחה על תשלום דמי שכירות מראש גם כאשר התשלום נעשה לפני תחילת השכירות, ואין בדבר איסור ריבית, משום שכבר מאותו רגע זוכה השוכר בזכות להשתמש במושכר במועד שנקבע, והמשכיר אינו יכול לחזור בו.⁷

להלכה נפסק כשיטת הרשב"א, שנתינת הנחה על תשלום מראש של דמי השכירות מותרת גם כאשר התשלום מתבצע לפני תחילת תקופת השכירות.⁸ ר' עקיבא איגר חידש שאף לשיטת הרשב"א ההיתר הוא רק כאשר בידו לתת את המושכר כבר מעכשיו, שאז הותר תשלום מראש בהנחה אף אם בפועל תקופת השכירות תחל מאוחר יותר, אך אם אין בידו לתת את הבית מעכשיו, כגון שהבית מושכר עכשיו לאחרים - אסור יהיה לתת הנחה על תשלום דמי השכירות מראש.⁹ אכן גם בדבריו של רע"א שם אין הכרעה ברורה, ומדברי שאר הפוסקים שלא הביאו זאת נראה שחולקים ומתירים גם בכגון שהמשכיר אינו יכול להשכיר את המושכר מעתה, וודאי שהמבססים את ההיתר לתת הנחה בהקדמת דמי שכירות על דין מכירת שטרות - אינם מחלקים בין מקרה שבו ניתן להיכנס מיידי למושכר למקרה שבו אין אפשרות כזו. אומנם בגמרא מבואר שכאשר אדם שוכר פועל לעבודה אסור לו לסכם עם הפועל שבתמורה לתשלום מראש של שכר העבודה ישלם לפועל שכר נמוך יותר,¹⁰ אך הרשב"א שם כותב שאין זה סותר את ההיתר לתת הנחה על תשלום דמי שכירות מראש, משום שהמשכיר אינו רשאי לחזור בו, ועל כן כאמור נחשב השוכר כמי שמקבל את התמורה לכספו מרגע התשלום, אף שעדיין לא קיבל לרשותו את המושכר. לעומת זאת פועל רשאי לחזור בו אפילו בחצי היום, ועל כן כאשר בעל הבית משלם לפועל את שכרו מראש אינו נחשב כמי שקיבל 'זכות' בגופו של הפועל, וא"כ יש כאן הלוואה שמלווה בעל הבית לפועל, ועל כן נחשבת ההזלה כריבית אסורה.¹¹ אכן, כאשר מדובר בתשלום

5. פרישה, יו"ד סי' קעג ס"ק ו; וכן משמע מביאור הגר"א, יו"ד סי' קעג ס"ק ח; וכן משמע משלחן ערוך הרב, הל' ריבית סעי' טז.
6. בבא בתרא פו ע"ב ד"ה דינר.
7. חדושי הרשב"א, מסכת בבא בתרא דף פז עמוד א.
8. שו"ע, יו"ד סי' קעו סעי' ו.
9. חידושי רע"א, בבא מציעא עב ע"ב ד"ה אין פוסקים.
10. בבא בתרא פו ע"ב.
11. שלחן ערוך הרב, הלכות ריבית סעיף טו.

מראש לקבלן, אם בעת התשלום נעשה קניין, היות שהקבלן אינו רשאי לחזור בו, לא יהיה איסור בנתינת הנחה, משום שבמקרה זה נחשב בעל הבית כמי שקיבל את התמורה - דהיינו את זכותו לקבל את עבודתו של הקבלן - כבר ברגע התשלום, אף שהעבודה עדיין לא החלה.¹²

ג. קביעת שני מהירים בשכירות ובמכר

כאמור לעיל, כאשר מדובר במכירה, גם אם יש למוכר את המוצר בביתו, אף שהותרה נתינת הנחה על תשלום מראש, לא הותר לקבוע במפורש שני מחירים: האחד לתשלום מראש בהנחה והשני לתשלום בעת קבלת המוצר, אך בשכירות מפורש שהדבר מותר. נראה שההבדל נעוץ בכך שבשכירות נעשה במועד התשלום קניין גמור על השכירות, ועל כן לפי שני הטעמים שהזכרנו אין כאן חשש ריבית: אין כאן הלוואה, משום שבמועד התשלום זכה השוכר באופן גמור בזכות השימוש במושכר, וכן ניתן לראות זאת כמכירת שטרות בזול, שהרי נוצר חוב מוחלט של השוכר לשלם את דמי השכירות. במכירה לעומת זאת, שהמוצר נמצא אצל המוכר, הרי כפי שכתבנו לעיל, אין הקונה זוכה בגוף המוצר, ואם המוצר התקלקל חייב לתת לו מוצר אחר, והיות שאין זו מכירה גמורה עדיין יהיה נראה הדבר כריבית אם המוכר יציין שני מחירים.¹³

ד. מכירת כרטיסים לאירוע

משמעות מכירת כרטיס לאירוע היא מכירת זכות הכניסה למקום האירוע במועד שנקבע. פשוט הדבר שאין ברכישת הכרטיס רכישת זכות כלשהי בשחקנים או באנשים האחרים העומדים להשתתף באירוע. על כן דומה הדבר לשכירות בית, שכאמור לא נאסרה בה נתינת הנחה על תשלום מראש. אכן לשיטת ר' עקיבא איגר שהבאנו לעיל, היה מקום להחמיר, שהיות שמוכר הכרטיס אינו יכול לתת עתה את זכות הכניסה לאירוע, אין הוא רשאי לתת הנחה על התשלום מראש, אלא שכאמור לעיל, נראה שאין הלכה כך. זאת ועוד, אף אם לא נגדיר את זכות הכניסה לאירוע כשכירות, היות שמדובר בזכות שנקנתה לרוכש הכרטיס, ומוכר הכרטיס אינו רשאי לחזור בו, ואינו רשאי אף להחליף את הכרטיס בכרטיס אחר, הרי שרוכש הכרטיס קיבל את התמורה לכספו מייד ברגע התשלום, וממילא אין כאן הלוואה. והרי זה דומה למה שהבאנו לעיל מרבינו יונה שמותר לתת הנחה בתשלום מראש כאשר הקונה רוכש את המוצר מייד, אף אם המוכר מתנה איתו שיספק לו אותו במועד מאוחר יותר. הראיה לכך שהקונה קיבל את התמורה כבר ברגע התשלום היא שהקונה יכול למכור את הכרטיס שבידו לאחר ולקבל את תמורתו, ונמצא א"כ שהוא מחזיק בידו שווה כסף שקיבל בתמורה לכסף ששילם. נוסף על האמור, מסתבר שההנחה שנותנים על התשלום מראש אינה מחמת שכר המתנת מעות שמשלם

12. שו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קי.

13. אך ר' בגידולי תרומה, שער מו חלק ד אות ל, שמחמת המשנה של 'מרבין על השכר' דחה את שיטת הר"ר ישעיה שהביא הטור שהוא מקור ההלכה האוסרת להציע שני מחירים, והתיר אף במכירה (כשיש למוכר את המוצר) להציע שני מחירים.

מארגן האירוע לקונה, אלא נועדה לעודד רישום מוקדם על מנת שמארגן האירוע יוכל לדעת מבעוד מועד את מספר המשתתפים ולהתארגן בהתאם.¹⁴ על כן נראה שאין איסור במכירה מוקדמת בהנחה של כרטיסים לאירוע, ובלבד שבשעת מכירת הכרטיסים כבר יש למארגן האירוע אשר מוכר את הכרטיסים זכות להשתמש במקום האירוע במועד המדובר, והוא מוכר א"כ חלק מהזכויות שכבר מצויות בידו.¹⁵

14. ר' מנחת שלמה, תניינא ב-ג סי' סט.

15. ר' ברית פנחס, ספר התשובות שאלה קיט, שהציע תשלום בהמחאה דחויה או באשראי כדי לוודא שאכן המטרה היא הידיעה מראש של מספר הנרשמים ולא עצם הקדמת המעות. אך עפ"י האמור אין צורך בזה.